

Aspecten van anti-internationalisme

Joris Voorhoeve

1 december 2010

In de laatste tien jaar is de vanzelfsprekendheid van steun voor internationale samenwerking in Nederland verdwenen. Dit bleek duidelijk bij de meerderheid van nee-stemmers tegen het referendum over het nieuwe verdrag voor de Europese Unie. Het blijkt ook uit enigszins afnemende steun voor ontwikkelingssamenwerking. Het opvallendst was de opkomst van een electorale "tegenbeweging" die door Pim Fortuyn werd gemobiliseerd en sinds zijn dood door Geert Wilders. In het buitenland verbazen velen zich over de verandering van het beeld van Nederland, dat in de voorgaande decennia zeer internationalistisch was.

Niet demoniseren

In vrijwel alle democratieën zijn vergelijkbare verschijnselen als in Nederland te vinden. De opkomst van wat men losjes rechts-populisme noemt is niet uniek. Het woord rechts is maar gedeeltelijk van toepassing. En populisme, het de kiezers naar de mond praten, vindt ook links plaats. Kritiek dat het om nieuw fascisme gaat, zoals de directeur van het Nexus Instituut stelt, is echter overdreven.¹ Men kan wel als kenmerken daarvan nationalisme en autocratie bespeuren, maar het nazisme heeft ook andere kenmerken: een rassenleer, verheerlijking van geweld, verovering van buurlanden en revolutie omdat het politiek systeem geheel zou moeten worden gewijzigd.

Afkeer van vreemdelingen en van islam is nog geen rassenleer. Verheerlijking van geweld komt alleen onder extreme randgroepjes voor. Ik betitel de beweging sinds Fortuyn vooral als "tegenbeweging": men is boos op de bestuurders en politieke partijen en bevreesd voor invloeden uit het buitenland.

Wel doen verschijnselen als het schofferend en denigrerend optreden tegen andersdenkenden, het mijden van inhoudelijke discussie, enige minachting voor rechters, en de verering voor de leider -- die in de eigen organisatie geen democratie duldt, wel vermoeden dat bewegingen van deze aard confrontatie zoeken om verder te groeien. De kiezers van deze stroming zijn gefrustreerd; zij worden misschien terecht als moderniseringsverliezers gekenschetst.

Democraten die de staatkundige rechtsorde willen beschermen dienen vooral waakzaam te zijn tegen de afwezigheid van democratie binnen de huidige stroming in Nederland. Er is geen verantwoording binnen een verenigingsvorm over het eigen beleid (behalve via algemene verkiezingen), de keuze van

¹ Rob Riemen, 2010, *De eeuwige terugkeer van het fascisme*, Uitgeverij Atlas.

volksvertegenwoordigers wordt door de leider zelf gemaakt, het programma wordt niet door een ledenvergadering vastgesteld, en de partijfinanciering is niet transparant. De exclusieve leiding door één persoon is een autocratie die haaks staat op het pleidooi dat gewone mensen meer te zeggen zouden moeten hebben. Ook het pleidooi het Europees parlement af te schaffen en de internationale rechtsorde uit de grondwet te schrappen geeft te denken, bovenop de zorgen over de bekende uitingen tegen islamieten.

Politieke stromingen als het Vlaams Blok, Leefbaar Nederland (de Fortuyn-opstand), PVV en vergelijkbare bewegingen in Scandinavische landen, Australië, de VS, Frankrijk, Zwitserland, Oostenrijk en Italië hebben gemeen dat zij vooral de ontevreden kiezers mobiliseren op grond van hun afkeer van politici en eerder bestaande politieke partijen. De kiezers zijn gemiddeld lager opgeleid, meer mannen dan vrouwen, iets vaker werkloos dan gemiddeld, en zijn tegen niet-Westerse immigranten. Zij vinden dat er teveel criminaliteit is die onbestraft blijft, dat de elite zichzelf verrijkt, en dat de gebruiken en opvattingen van hun jeugd bedreigd worden door vreemde invloeden. Zij zijn anti-intellectualistisch, zeer kritisch over internationale samenwerking in brede zin, en zijn gericht op het eigen land, de eigen groep en de eigen vrijheid die door hoge belastingen en teveel overheidsregels wordt aangetast.² De problemen die de PVV-fractie in de Tweede Kamer recent heeft ondervonden, nl dat een aantal Kamerleden in ongunstige zin met Justitie en Politie in aanraking is geweest, bleken al in 2009 enigszins uit kiezersonderzoek, want de PVV-achterban vindt lichamelijk geweld acceptabeler dan de gemiddelde Nederlander, en doet vaker voor de spanning dingen die tegen de regels zijn.³ Zij blijken overigens niet meer in contact te komen met allochtonen dan gemiddeld, maar zijn er wel negatiever over.⁴

De stroming waar het in Nederland nu om gaat, de PVV, wordt gevreesd door haar snelle groei. Is die vrees terecht? Kan zij doorgroeien zonder interne democratie of eindigt zij in conflicten? Blijft de PVV-kiezer van 2010 deze stroming in 2011 en verder kritiekloos volgen? Zijn de meeste Nederlanders daar niet te nuchter voor? Leren de gevestigde partijen niet om hun profiel en geloofwaardigheid te verbeteren? PvdA en CDA hebben het er moeilijker mee dan de VVD, die waarschijnlijk van mogelijke stagnatie van de PVV zou profiteren. Pas na de samenstelling van de Eerste Kamer in mei 2011 kan men een voorlopige balans opmaken van de groeikans van de PVV op wat langere termijn.

² Synovate, *De PVV-stemmer, profiel, achtergrond en motieven*. In opdracht van NRC Handelsblad, 25 september 2009; Synovate, *Motivaties om op de PVV te stemmen*. In opdracht van NPS/Nova, 27 augustus 2009.

³ Motivation, *Meting 26: de achterban van de PVV*, in opdracht van Stand.tv, 16 april 2009.

⁴ Synovate, *De PVV-stemmer, profiel, achtergrond en motieven*. In opdracht van NRC Handelsblad, 25 september 2009.

Anti-internationalisme

Omdat nationalisme een beladen term is spreek ik liever over anti-internationalisme. De kenmerken van de anti-internationalistische stroming zijn: een laag betrokkenheidsgevoel bij anderen dan familie en vrienden, meer mannen die de stroming aanhangen dan vrouwen, meer lager opgeleiden met een traditionele of moderne waardenoriëntatie, en onder hen relatief veel PVV- en VVD-stemmers.

De meer internationalistische mensen zijn vaker vrouwen dan mannen, hoger opgeleiden, jongeren, aanhangers van een geloofsgemeenschap, mensen met een postmoderne waardenoriëntatie, een hoog betrokkenheidsgevoel bij anderen ook ver weg, en relatief veel PvdA-, D66-, GroenLinks- en ChristenUnie-stemmers.⁵ Dit komt overeen met hun verkiezingsprogramma's inzake ontwikkelingssamenwerking, waarbij moet worden vermeld dat SGP en SP de ontwikkelingssamenwerking eveneens steunen, terwijl de PVV de deze wil beperken tot noodhulp en de VVD de ontwikkelingssamenwerking wil halveren.

Draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking

Wat kan worden gedaan om het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking te versterken?

1. *Resultaten goed verbreiden.* Voor veel goed nieuws bestaat echter weinig belangstelling. Maar de zeer hoge groei in India en diverse andere Aziatische landen is mede aan de grote investeringen van oa. de Wereldbank in hun toekomst te danken. China staat op zichzelf. Het beste voorbeeld van door Chinezen geleide economische vooruitgang is overigens niet de Volksrepubliek China, maar Taiwan, Hong Kong, Singapore en Chinese gemeenschappen elders, die al vele decennia een hoge groei en tamelijk effectieve armoedebestrijding kennen. De ontwikkelingshulp aan diverse arme landen heeft inmiddels reeds 50 jaar ervaring en is nu veel effectiever dan in het begin. Kritiek op het in het verleden soms steunen van corrupte leiders door macro-economische hulp tegen ondoordachte voorwaarden snijdt hout. Maar projecten en programma's die zich op de armste bevolking richten en professioneel zijn opgezet zijn meestal succesvol. De hulp gericht op het voorkomen en genezen van ziekten onder de allerarmsten (inenting, pillen tegen parasieten, malarianetten, condoomverspreiding en seksuele voorlichting, anti-retrovirals, etc.) is ongelooflijk effectief. Vele tientallen (misschien wel honderden) malen meer effectief per bestede euro dan een investering in gezondheidszorg in rijke landen.⁶

⁵ Barometer Internationale Samenwerking 2010, L. Gijsbers en B. van der Lelij (Motivaction) in opdracht van NCDO, p.5.

⁶ Data hierover is beschikbaar op: <http://www.givingwhatwecan.org/resources/recommended-charities.php>.

2. *Onjuiste kritiek weerleggen.* De kritiek op ontwikkelingshulp in het algemeen veegt zeer verschillende hulpsoorten bijeen. Financiële steun aan een pro-Westers regime om het voor samenwerking met Westerse landen te belonen en tegen interne oppositie te beschermen (bijv. hulp van de VS aan Egypte) is echter iets wezenlijk anders dan een dorpsontwikkelingsproject in een zeer arm land dat namens een maatschappelijke organisatie door lokale en internationale professionals wordt uitgevoerd. Maar financieel worden beide als "Development Assistance" geboekt. Men moet de hulpvormen dus in soorten verdelen en de resultaten van die verschillende soorten niet macro-economisch vermengen. Probleem is dat veel critici vooringenomen zijn en niet zo in gedetailleerde analyse van uiteenlopende feiten zijn geïnteresseerd. Een onvermijdelijk probleem is ook dat de hulp slechts ongeveer 2% is van de investeringen die arme landen zelf doen; dus het is vaak niet goed mogelijk de resultaten op onweerlegbare wijze aan hulp van buiten toe te schrijven. Een derde probleem is dat wetenschappelijke kritiek op mondiale macro-ontwikkelingshulp door tegenstanders generaliserend wordt misbruikt, terwijl die wetenschappers zelf sterk voor betere armoedebestrijding pleiten, en meestal juist niet voor afschaffing van de hulp.⁷
3. *De groeiende behoefte aan internationale samenwerking helder uitleggen:* Eén op de zeven mensen in de wereld is ondervoed, twee op de zeven zijn zeer arm, drie op de zeven moeten in conflictgebieden leven. De opwarming van het klimaat vergroot de risico's voor deze mensen sterk. Nog steeds is tweederde van de Nederlanders begaan met hun lot en bereid er wat aan te doen. Bijna driekwart van de bevolking levert een persoonlijke bijdrage aan internationale samenwerking.⁸ Dit is dus de meest overtuigende benadering.
4. *Wijzen op verlicht eigenbelang.* Het zal velen duidelijk zijn dat het niet in het verlengde en langetermijnbelang van Nederland is de armoede, het onrecht en de dagelijkse onveiligheid van drie miljard mensen groter te laten worden en er niets meer tegen te ondernemen. Nederland verdient zijn inkomen in de mondiale economie; de som van de Nederlandse invoer en uitvoer is groter dan het BNP. Oorlogsgeweld en grote vluchtelingenstromen zijn niet in het nationaal eigenbelang. Effectieve ontwikkelingssamenwerking vermindert instabiliteit en werkloosheid en verbetert de kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven. Dit argument moet door de tegenstanders van ontwikkelingssamenwerking als valide worden erkend, want zij bepleiten concentratie op het nationaal belang.

⁷ Zie bijvoorbeeld: William Easterly, 2007, *The White Man's Burden. Waarom heeft ontwikkelingshulp meer kwaad dan goed gedaan?* Nieuw Amsterdam.

⁸ Dit gebeurt veelal via donaties van geld of goederen, deelname aan een loterij die goede doelen steunt of door het kopen van Fairtradeproducten. Barometer Internationale Samenwerking 2010, L. Gijsbers en B. van der Lelij (Motivaction) in opdracht van NCDO.